

УДК 97/(73)“1775/1789”

**МОНЕТАРНА ПОЛІТИКА “БАТЬКІВ-ЗАСНОВНИКІВ” США
І ВІЙНА ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ****В. М. Калашников****(Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпропетровськ)**

На широкій джерельній основі, яка включає до свого складу оприлюднені й неоприлюднені історичні та правові джерела, проаналізовано особливості фінансової політики засновників незалежної американської держави. Очевидно, що в Україні майже відсутній власний досвід розв'язання подібної проблеми. Тому слід звернутися до моделей побудови фінансової основи ринкової економіки, утвореної в розвинених країнах світу, передусім, у США.

Саме у США було здійснено успішний проект побудови монетарної системи в умовах війни за політичну незалежність від метрополії (1775–1783). При цьому “батьки-засновники” США (Б. Франклін, Т. Джефферсон, Д. Вашингтон) навіть за наявності різних підходів до шляхів боротьби за незалежність знайшли спільну основу щодо проведення вдалої монетарної політики як однієї з умов набуття американцями державного суверенітету. Їхні ідеї відповідали загальним інтересам блоку плантаторів, власників мануфактурних підприємств і акціонерів торгових корпорацій тодішніх США, а також і сподіванням пересічних громадян. І це характерно для країни-лідера світового співтовариства навіть у наш час.

Ключові слова: “батьки-засновники” США; монетарна політика; Банк Америки; Декларація незалежності США; Статті конфедерації; Конституція США.

The article is devoted to the financial policies of the founders of United States during the War for Independence (1775–1783). This is an important problem for our country since the first days of Ukrainian independence because we had not own successful models of the financial policy necessary for democratic and legal state. Meanwhile, in the US it was done successful project of constructing of the monetary system in time of a war for political independence (1775–1783). The founders of the USA (Benjamin Franklin, Thomas Jefferson, George Washington) which had different approaches to the ways of the struggle for independence have found common base to monetary policy as one of the conditions under which american states attained sovereignty. Their ideas answered for general interest of the block of planters and shareholders of the manufactories as well as expectations of ordinary citizens. Even today it is typical for the leading country in the world community.

The article is based on an analysis of various sources. This analysis was done on the basis of achievements of American scientists, studying the specifics of the first American Revolution.

Key words: “Fathers founders” of the United States; monetary policy; Bank of America; Declaration of Independence; Articles of Confederation; Constitution of the United States of America.

Постановка проблеми. Будівництво української державності висуває низку найважливіших соціальних проблем, утім цей процес здійснюється непослідовно і повільно, оскільки в нашій державі відсутня необхідна для нього основа – розвинена ринкова

© В. М. Калашников, 2014

економіка. Її зміцнення має здійснюватися шляхом проведення цілеспрямованої державної політики, особливо в галузі регулювання фінансів як фундаменту економічних відносин. Оскільки в Україні відсутній потрібний для цього вітчизняний досвід, маємо звернутися до моделей побудови фінансової основи ринкової економіки, утворених у розвинених країнах світу, передусім, США. Саме у цій державі здійснено успішний проект побудови фінансової системи в умовах боротьби за політичну незалежність від метрополії, тобто під час першої американської революції, або війни за незалежність 1775–1783 рр.

Незважаючи на те, що Сполучені Штати є провідною глобальною наддержавою, вони насамперед були й залишаються за своїм внутрішнім імперативом бізнес-імперією. Це їхня філософія, їхній спосіб життя, їхня знаменита і багаторазово оспівана Голівудом “американська мрія”. І будь-яка дія, в тому числі на міжнародній арені, для них насамперед “проект”, який уже ніколи й нічим не замінити, адже якщо це раптово “скасувати”, то США просто втраять своє “внутрішнє я” і перестануть бути, власне, Сполученими Штатами Америки. Така ситуація склалася навіть не під час війни за незалежність. Можна вважати, що саме з цими намірами відправилися до Америки у 1607 р. засновники тринадцяти англійських приатлантичних володінь Британської Америки. У результаті життєвий досвід, накопичений американськими підданими Корони Англії за півтора століття, був запозичений для будівництва незалежних США, у тому числі – їхньої фінансової основи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На жаль, рання фінансова історія США представлена в американській історіографії не надто ґрунтовно. Лише наприкінці XIX ст. у Сполучених Штатах було надруковано капітальні монографії з проблеми А. Боула (“Фінансова історія Сполучених Штатів з 1774 до 1789 року, яка охоплює період американської революції”, 1896)¹, Дж. Міллера (“Нариси монетарної історії Сполучених Штатів”, 1900)² і Д. Дьюї (“Рання фінансова історія Сполучених Штатів”, 1902)³. Наступна солідна праця з означеної проблеми з’явилася лише 1961 р., коли вийшла з друку монографія Ю. Фергюсона “Влада гаманця. Історія американських публічних фінансів”⁴. Як не дивно, а сучасна американська історіографія проблеми може бути представлена лише тритомним дослідженням Дж. Маркгема “Фінансова історія Сполучених Штатів” (2002)⁵.

Як бачимо, доробок американських дослідників у галузі вивчення фінансової системи ранньої американської республіки невеликий. Тому монетарна політика засновників США, яка містить багато темних плям, заслуговує на вивчення вітчизняними науковцями з огляду на те, що вона надає багато історичних і юридичних фактів, прийнятних для відбудови фінансової системи незалежної України. Проте лише у радянській історіографії свого часу аналізувалися особливості становлення грошового фундаменту США

¹ *Bolles A. S.* The financial history of the United States, from 1774 to 1789: Embracing the period of the American revolution. – N. Y. : D. Appleton, 1896.

² *Miller J. C.* Essays on the Monetary History of the United States. – N. Y. : Macmillan ; L. : Macmillan and Co., 1900.

³ *Dewey D. R.* Early Financial History of the United States [Електронний ресурс]. – N. Y. : Longman, Green and Co., 1902. – Режим доступу : <http://www.static.my-shop.ru/product/pdf/93/923010.pdf>

⁴ *Ferguson E. J.* The power of the purse: A history of American public finance, 1776–1790. – Chapel Hill: The University Of North Carolina Press, 1961.

⁵ *Markham J. W.* A Financial History of the United States: in 3 vols. – N. Y. : M. E. Sharpe, 2002. – V. 1.

завдяки працям відомих істориків А. В. Єфимова (“Нариси історії США: 1492–1870 роки”, 1958)⁶, М. М. Болховітінова (“Теоретичні та історіографічні проблеми американської революції XVIII століття”, 1973; “США: проблеми історії і сучасна історіографія”, 1980)⁷, О. О. Фурсенка (“Американська революція й утворення США”, 1978; “Свобода і права людини в американській революції XVIII століття”, 1977)⁸, В. В. Согріна (“Ідейні течії в американській революції XVIII століття”, 1980)⁹. Водночас здобутком радянської історіографії проблеми можна також вважати статтю О. В. Крючкової “Фінансова діяльність континентального конгресу (1775–1783)”¹⁰.

Таким чином, проблеми фінансової політики засновників молодого американської республіки так і не відображено на всьому пострадянському просторі, але для аналізу цього історичного сюжету є достатня джерельна основа в вигляді численних публікацій нормативно-правових актів новонароджених США, що регулювали грошовий обіг і теоретичної, і практичної спадщини “батьків-засновників”, яким довелося розв’язувати багато проблем, у тому числі – фінансового забезпечення армії, флоту і чиновництва революційної Америки. Крім того, у даній праці використовуються неоприлюднені джерела, які зберігаються в архіві Американського філософського товариства, аналогу нашої Академії наук, започаткованого Б. Франкліном. Серед цих джерел найбільшої уваги заслуговує рукописна спадщина Б. Франкліна, Т. Джефферсона і Дж. Медісона¹¹.

Мета статті – аналіз особливостей фінансової політики засновників американської держави. Для її досягнення слід було поставити такі *дослідні завдання*: проаналізувати погляди політичних лідерів першої американської революції на монетарну політику новоутворених США; виявити особливості правового регулювання публічних фінансів, необхідних американським революціонерам для утримання державних інституцій, які формувалися під час війни за незалежність колишньої Британської Америки.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що прогресивний розвиток економічних відносин в англійських приатлантичних колоніях завжди штучно стримувався політикою Британської імперії. Проте спочатку серед галузей колоніальної економіки помітну роль відігравала торгівля, яка набувала міжнародного характеру і формувала ранній Америці міцну фінансову базу. Саме проти цього були спрямовані так звані Навігацій-

⁶ *Ефимов А. В.* Очерки истории США, 1492–1870 гг. [Электронный ресурс] – М. : Учпедгиз, 1958. – Режим доступа : <http://www.biografia.ru/arhiv/amerika32.html>

⁷ *Болховитинов Н. Н.* Теоретические и историографические проблемы американской революции XVIII века. – М. : Наука, 1973 ; *его же.* США: проблемы истории и современная историография. – М. : Наука, 1980.

⁸ *Фурсенко А. А.* Американская революция и образование США. – Л. : Наука, 1978 ; *его же.* “Свобода” и “права человека” в американской революции XVIII века // Вопросы истории. – 1977. – № 5. – С. 4–12.

⁹ *Согрин В. В.* Идейные течения в американской революции XVIII века. – М. : Наука, 1980.

¹⁰ *Крючкова О. В.* Финансовая деятельность континентального конгресса (1775–1783) // Американский ежегодник, 1975. – М. : Наука, 1975. – С. 45–66.

¹¹ American Philosophical Society, Library. James Madison (President of the United States) Papers. Meteorological Journal, Documents and Other Materials (2 vols.); American Philosophical Society, Library. Calendar of the Papers of Benjamin Franklin. Vol. 1, Film 54, Reel 43, 46, 85, 94, 107, 113; American Philosophical Society, Library. Presidential Papers Microfilms. Thomas Jefferson Papers. General Correspondence, 1761–1826. Account Books for the Years 1767–1770. Reel 58, Serie 4; Reel 59, Serie 4–5; Reel 60, Serie 11–12; American Philosophical Society. Library. Thomas Jefferson memorandum book. Account Book for the Years 1767–1770, 1773, 1779–1782. – Reel 58. – Series 4.

ні акти англійського парламенту середини XVII ст.¹², а наступного століття британський парламент видав більше тридцяти так званих “заборонних актів”. Це, зрозуміло, стало наслідком у край негативних тенденцій економічного розвитку майбутніх США.

У 1763 р. Англія перемогла в Семирічній війні. Ця перемога завдала британській державі величезного фінансового збитку. Уряд Дж. Гренвіля намагався розв’язати цю проблему шляхом збільшення податкових надходжень з колоній в Америці. Для американців було видано закон про гербовий збір (1765), відповідно до якого оподатковували всю друковану продукцію та юридичні документи. До того часу метрополія здійснювала стягнення з колоністів здебільшого непрямих податків, крім мит, однак з виданням закону було зроблено спробу ввести пряме оподаткування. Одночасно з уведенням нових мит англійський уряд ужив заходів для зміцнення апарату колоніального управління в Америці. Було створено вище митне управління, якому надали широкі повноваження. Крім того, англійський уряд вирішив покласти край залежності губернаторів, суддів і чиновників колоніального управління від законодавчих зборів британських володінь, які сплачували цим особам жалування. Нарешті, одним із актів уряд Англії закривав законодавчі збори Нью-Йорка, які відмовилися визнати Квартирний акт 1765 р. про постій британських солдатів у житлах американців. Усе це в сукупності вело колоніальну економіку до краху.

Відповідь на утиски з боку метрополії американські підприємці спочатку надали за рахунок традиційних для них промислів, які, з погляду британських законодавців, завжди мали протизаконний характер. До цих промислів зараховували контрабанду, неоподатковувану торгівлю рабами, піратство та каперство¹³. Протизаконні промисли того часу в колоніальній Америці очолював “некоронований король” піратів і контрабандистів бостонський купець Дж. Хенкок, який відкрито порушував кримінальне законодавство Британської імперії, доводячи, що найприбутковіший бізнес для американських ділків – піратство у сукупності з контрабандою. Зрозуміло, що участь у цих промислах брала велика кількість американських підданих Корони Англії, а це означало прямий збиток для казни метрополії. Тому британські парламент і уряд зробили останню спробу утримати колонії під своїм повним контролем через видання “Заборонного акта” від 22 грудня 1775 р. За його положеннями, колонії, що продовжували піратський промисел і протизаконне переміщення товарів через митний кордон Британської Америки, позбавлялися захисту Корони Англії та оголошувалися у стані заколоту¹⁴.

Реакція метрополії на свавілля американців спочатку викликала численні скарги підприємців Британської Америки на фінансову тиранію короля і парламенту Великобританії. Проте подальший утиск підприємців Америки з боку Британської держави довів їм, що єдиний спосіб розв’язання зазначених суперечок – війна, яка має привести до незалежності. Про це, скажімо, напередодні першої американської революції відкрито сповіщала “Південнокаролінська газета та журнал подій у країні”¹⁵. До революції закликали листівки, що їх друкували у різних британських колоніях¹⁶.

¹² Foundations of Colonial America; a Documentary History: in 3 vols / Ed. by W. K. Kavenagh. – N. Y. : Chelsea House Publishers, 1973. – Vol. 3. – P. 2239.

¹³ Калашиников В. М. Правові засади боротьби з протизаконним переміщенням товарів (контрабанда) у США “ранньої доби” // Вісник Запорізького юридичного інституту. – Запоріжжя : ЗЮІ, 2000. – № 3. – С. 254–265.

¹⁴ English Colonial Documents. – L. ; N. Y. : Archont Books, 1955. – Vol. IX. American Colonial Documents to 1776 / Ed. by M. Jensen. – P. 696.

¹⁵ The South Carolina Gazette and Country Journal. – 1774, June 28

¹⁶ The Sol. Feinstone Collection of the American Revolution. – Reel 1. Document № 011.

Урешті-решт, війна американців за незалежність розпочалася. Американський суверенітет був закріплений представницьким органом штатів, які боролися за незалежність, – II Континентальним конгресом у “Декларації представників Сполучених Штатів Америки, тих, що зібралися до загального конгресу”. Континентальний Конгрес був керівним органом США під час американської революції, який працював протягом трьох каденцій, з 1774 до 1789 р.¹⁷

Відомо, що американська буржуазія під час революції сповна використала сприятливу обстановку для примноження своїх багатств, наживаючись на казенних поставках і всіляких спекуляціях. Це призвело до підвищення цін на ринку й погіршувало економічне становище пересічних американців, особливо тих, котрі воювали в континентальній армії та флоті. Зростання цін на предмети першої необхідності та розгул спекуляції викликали заворушення у військах, а також серед населення, головним чином міського – ремісників і робітників. Маса вимагали встановити контроль за розподілом продуктів і за цінами на них. І на ці вимоги мали дати відповідь лідери американської революції¹⁸.

Економічні уявлення й погляди поміркованого крила лідерів американських патріотів склалися під впливом практичних потреб. Постачання армії зброєю, одягом, харчуванням і виплата солдатам платні не терпіли відстрочки. Особливих надій на патріотичні почуття армійської маси керівництво революційного табору не мало, хоча члени Континентального конгресу стверджували, що солдатська служба мала бути “почесною і прибутковою”. Ось чому конгресмени 1775 р. знайшли, як їм здавалося, спосіб покриття витрат конфедерації американських штатів через випуск паперових грошей, прирівнявши при цьому один паперовий долар до срібного іспанського долара, що перебував в обігу на всій території тодішніх США, підприємці яких вели торгівлю з іспанськими колоніями¹⁹.

Однак більшість членів конгресу була стурбована можливістю знецінення паперових грошей і сподівалася вилучати їх надлишки з обігу за допомогою податків.

Початок фінансової історії незалежної Америки був відмічений тим, що її засновники врахували відповідний європейський досвід розв’язання державних проблем і намагалися покрити витрати на утримання збройних сил за рахунок лотерей²⁰. Однак майже відразу виявилось, що лотерейний бізнес не сприятиме тому, щоб у таборі вояків під головуванням Дж. Вашингтона були вгамовані голод, спрага і холод. Про наслідки такого стану серед революційних солдатів один із них, рядовий стрілець К. Ламберт, у жовтні 1779 р. писав своєму родичу, що це деморалізує військових, які почали дезертирувати. Ламберт вважав, що його побратими вже не сподіваються на те, що після перемоги за службу революції вони отримують земельні ділянки і грошову винагороду²¹. Через те багато бійців армії Вашингтона стали мародерами, покарати яких в умовах революційного безладдя було не можливо, хоча перший статут Амери-

¹⁷ Калашиников В. М. Від ідеї автономії до концепції суверенітету: типологія державно-правових поглядів “батьків-засновників” США і діячів української національної революції // Вісник Запорізького юридичного інституту. – Запоріжжя : ЗЮІ, 2002. – № 2. – С. 254–260.

¹⁸ Ефимов А. В. Очерки истории США, 1492–1870 гг.

¹⁹ Journals of the Continental Congress, 1774–1789 / Ed. by W. Ch. Ford. – Washington : Library of Congress, 1904–1937. – Vol. II. – P. 103–105.

²⁰ American Philosophical Society, Library. The Sol. Feinstone Collection of the American Revolution. – Reel 2. – Document № 829.

²¹ American Philosophical Society, Library. Cadwalader Paper (B/C 625/1). – Stewart Walter (d. 1796). Orderly Book, Second Pennsylvania Line Regiment, October 10, 1778. – May 12, 1779.

канської армії, прийнятий конгресом 20 вересня 1776 р., надавав офіцерам повноваження для позасудової розправи з мародерами²².

Мусимо зауважити, що патріотизм солдат континентальної армії зовсім не нагадує те, про що йдеться у відомому голівудському фільмі “Патріот”. Насправді, армія Вашингтона комплектувалася лише на основі контрактів, які укладали новобранці з представниками конгресу. Ці контракти повністю повторювали зміст цивільно-правових угод, які укладали на зорі американської державності тимчасові білі раби, вимушені емігранти з Англії, чиєю працею було закладено матеріальну основу американської цивілізації, починаючи з XVII ст.

В архіві Американського філософського товариства зберігаються друківані форми контрактів на військову службу в континентальних збройних силах, куди мали вписувати конкретні відомості про новобранця. Контракт укладався на строк від шести місяців до календарного року з правом продовжити службу, якщо відповідна особа отримувала схвальний відгук від безпосереднього начальника. У перспективі контрактник міг розраховувати на отримання земельної ділянки, що ставало потужним стимулом, оскільки переважна більшість вояків були землеробами, які вели примітивне натуральне господарство на землі, орендованій у великих землевласників²³. Проте ані землі, ані грошей колишні солдати після війни за незалежність у більшості випадків так і не отримали.

Уже на початку першої американської революції керівники повстанців висунули три альтернативних проекти плану задоволення фінансових потреб Континентального конгресу, а саме: законодавче обмеження ринкових цін і примусові акти про прийняття континентальних грошей за номінальною вартістю; отримання довгострокових позик у внутрішніх і зовнішніх кредиторів; максимальне обкладення податками населення. Концепція ціноутворення за допомогою фіксування ринкових цін і купівельної спроможності паперових грошей особливо активно обговорювалася “батьками-засновниками” США, оскільки ця ідея суперечила принципу свободи приватнокапіталістичного підприємництва. Найвпливовішим супротивником цієї ідеї був Д. Вашингтон. Перший президент США прославлений як видатний політичний лідер і полководець, проте маловідома та обставина, що серед засновників США він був єдиною особою, яка не отримала юридичної освіти. Цей плантатор-рабовласник у мирний час виступав як землемір, здібності котрого було спрямовано на здійснення великих спекуляцій землею, силою захоплених у індіанців. Тому Вашингтон виступав проти будь-яких обмежень у підприємстві.

Зрозуміло, що серед членів Континентального конгресу були й такі особи, як помірковані консерватори Г. Лоуренс і В. Віпл, котрі стверджували, що зростання цін на продукти споживання, викликані “практикою монополістів”, слід заборонити за допомогою законів. На їх думку, в умовах війни проти метрополії мав бути лише один інтерес – загальнонаціональний. Такі міркування викликали побоювання соціального вибуху пересічних американців, які не бажали сплачувати будь-які податки, що породжувало невіру в потрібність держави як такої. Втім, американським революціонерам довелося скласти “Статті Конфедерації і Вічного Союзу” (1777) – першу конституцію співдружності повсталих штатів²⁴.

²² American Philosophical Society, Library. Parker Daniel (1782–1846). Lawyer, Adjutant-Inspector-General, U.S. Army Register, Ca. 180-16. – Vol. 1. – P. 3.

²³ American Philosophical Society, Library. The Sol. Feinstein Collection of the American Revolution. – Reel 1. – Document № 213.

²⁴ *Калашиников В. М.* Генеза конституційного права США // *Правова держава. Щорічник наукових праць.* – К.: Інститут держави і права НАН України ім. В. М. Корецького, 2001. – Вип. 10. – С. 549–555.

“Статті Конфедерації” урізали повноваження центральної влади до мінімуму. У неї не було права вводити будь-які податки. Навпаки, Конгрес США за будь-якої необхідності зобов’язаний був смиренно просити у штатів потрібні суми. Президент конфедеративного утворення не керував урядом – він усього-на-всього головував на засіданнях Конгресу. Оскільки прийняття цього конституційного акта мало викликати підозри в американських підприємців щодо повернення “фінансової тиранії уряду”, члени Континентального конгресу мали вгамувати пристрасті через звернення до американців, надруковані в різних газетах і часописах. Так, газета “Пенсільванський торговець і універсальний рекламодавець” 20 липня 1778 р. надрукувала повний текст цього акта й зауважила, що реальної можливості для введення централізованої системи оподаткування американців у конгресу не буде²⁵.

Дуже швидко розгул свободи в революційній Америці призвів її мало не до краху. Центрального банку не існувало, і кожен штат почав мішками друкувати свої паперові гроші. Крім того, жителі всіх тринадцяти штатів, самостійно купуючи за кордоном все, що їхня душа забажає, залізли в борги, які для всієї країни становили тоді неймовірну суму – п’ять мільйонів срібних доларів. Однак противники обмежень приватної ініціативи Дж. Адаме й О. Гамільтон наполягали на дотриманні постулатів теорії економічного лібералізму, що очевидно виражалась у поглядах фізіократів і вченні А. Сміта. Вільна, нічим не стримувана конкуренція, що відкриває можливості для необмеженого накопичення, оголошувалася американськими послідовниками економічного лібералізму втіленням волі й розуму природи, непідвладного ніяким державним актам.

Противники фіксованих цін пропонували уряду поповнювати фінансові запаси за допомогою заходів, що обіцяли буржуазії пряму вигоду. Першою і головною серед них були довгострокові державні позики у приватних кредиторів під високий відсоток, на чому наполягав майбутній перший міністр фінансів США Гамільтон ще 1779 р. Він стояв на тому, що уряд, перетворивши “грошовитих людей” на власних кредиторів, розправиться з інфляцією. Проте втілення цієї ідеї в життя провалилося, адже позичковий відсоток у країні, розореній війною, був занадто низьким. Гостра й постійно зростаюча потреба уряду конфедерації та штатів у кредитах змусила ідеологів буржуазії думати про створення постійного джерела позик для держави. Тому виникла ідея організації державного банку США, яку вперше висловив Гамільтон у 1779 р.²⁶

Банку належало надавати позички державі та приватним особам і акумулювати фінансові фонди уряду, якому пропонувалося вилучити з обігу всі паперові гроші й замінити їх банкнотами. Так була б затверджена стабільна валютна система. Гамільтон не сумнівався в тому, що буржуазія країни з радістю перетвориться на вкладників банку, який створювався на правах монополії і обіцяв величезні прибутки²⁷.

Тим часом війна потребувала все більше коштів, брак яких змусила лідерів північно-східної буржуазії, що була головним носієм мануфактурного капіталізму, висунути ідею про створення федеральних фінансових фондів на основі широкого запровадження прямих і непрямих податків. Однак їхня економічна програма викликала опозицію з боку політичних лідерів південних штатів. Представники плантаторів побоювалися, що заходи, які пропонували лідери Півночі, призведуть до надмірної економічної могутності буржуазії північних і середніх штатів, у руках якої було зосереджено ліву частку грошо-

²⁵ Pennsylvania Mercury and Universal Advertiser. – 1778, July 20.

²⁶ The Papers of Alexander Hamilton: Vol. 1–25 / Ed. by H. C. Syrett. – N. Y. ; L. : Columbia University Press, 1961–1977. – Vol. 2. – P. 244, 414.

²⁷ Согрин В. В. Идеология в американской истории: от отцов-основателей до конца XX в. – М. : Взгляд, 1995. – С. 387.

вих капіталів країни. Недаремно головний теоретик плантаторів, майбутній президент США і творець федеральної конституції Д. Медісон зазначав, що економічне панування є основою політичної зверхності. Тому тривалий час лідери плантаторів-рабовласників під час обговорення проекту державного банку твердо стояли на позиції неконституційності цього заходу²⁸. Проте в бунтівній Америці поступово утверджувалася ідея про необхідність створення загальноамериканського банку, яку уособлював так званий “банкір американської революції” Р. Моріс, чий портрет на весь зріст зустрічає й нині відвідувачів будь-якого справді великого американського приватного банку.

Моріс приєднався до американських торговців, невдоволених політикою уряду Британської імперії, ще до початку війни за незалежність. У 1775 р. Континентальний конгрес уклав контракт з його фірмою, яка мала імпортувати з Європи зброю і боєприпаси для американських вояків. Тоді він був обраний у пенсільванську Раду безпеки (1775–1776) і в Комітет листування провінційних зборів Пенсільванії (1775–1776), а потім увійшов до складу членів Континентального Конгресу (1775–1778). Там Моріс уважався ключовим конгресменом, який спеціалізувався у фінансових справах і військових закупівлях.

Моріс приступив до найдраматичнішої фази своєї кар’єри, обіймаючи, відповідно до статей Конфедерації, посаду суперінтенданта фінансів (1781–1784). Конгрес, визнавши небезпечний стан фінансів країни, надав йому диктаторські повноваження і погодився на те, щоб банкіру дозволили продовжити приватну комерцію. Моріс переглянув усі урядові та військові витрати, посилив процедури бухгалтерського обліку і домігся від Франції займу на фінансування військової кампанії континентальної армії в 1781 р. Він разом з іншими ділками зробив першу спробу започаткувати федеральний Банк Північної Америки, який відіграв позитивну роль у фінансуванні витрат Континентального конгресу на американське військо.

Захисники “вузького” тлумачення “Статей Конфедерації”, як називали прихильників буквалістського прочитання першої американської конституції, порадили Морісу звернутися за хартією для банку, наприклад, до уряду штату Пенсільванії. Проте цей ділок був зацікавлений у створенні саме національного банку, а не регіональної фінансової установи, адже діячі революції усвідомлювали неймовірну складність збору податків в умовах війни, коли в Америці ще не було нового державного апарату. Так, Франклін зазначав, що у свідомості багатьох американців антиколоніальне повстання стало революцією проти оподаткування. Тому Моріс не сподівався на швидкий успіх своєї програми, яку було втілено в життя вже у незалежній Америці.

Великі суперечки між представниками Півночі і Півдня Америки спричинило питання про “подушний податок”, з приводу того, чи повинен такий податок поширюватися на одних тільки людей чи його слід застосовувати до тимчасових білих невольників і на довічних рабів-африканців. Зрозуміло, що плантатори рішуче відкидали право центрального уряду на обкладення податком їхньої рухомої власності – рабів.

По-різному тлумачили плантатори Півдня і підприємці Півночі питання про земельний податок. Скажімо, представники південних штатів пропонували враховувати вартість землі. Проте жителі Півночі були проти, оскільки земля в їхньому регіоні мала більшу вартість, ніж на Півдні. Політики Півночі вимагали для обчислення податку брати за основу розміри земельних володінь, які на Півдні були дуже великими, але це не відповідало інтересам плантаторів. І все ж таки серед представників усіх штатів знайшлися конгресмени, які намагалися примирити інтереси всієї корпорації амери-

²⁸ *Ferguson E. J. The power of the purse.* – P. 121–124.

канських підприємців. Найяскравішими виразниками такого проекту стали Гамільтон з боку торгово-промислової буржуазії і Медісон – від рабовласників південного регіону повсталі Америки. Гамільтон знайшов те, що відповідало інтересам обох сторін. Він пішов на певні поступки плантаторам і запропонував, щоб податок на землю у південних штатах обчислювали залежно від розмірів ділянки, а подушний податок поширили як на вільних людей, так і на рабів однаково.

Узагалі, ідея компромісу між представниками різних груп американської буржуазії у роки війни за незалежність певним чином примиряла супротивників. Усі вони сприйняли ідею про створення на основі положень “Статей Конфедерації” великого державного земельного фонду. Він мав з’явитися за рахунок захоплення земель індіанських племен, які потім можна було б перетворити на приватну власність еліти незалежних США. Так можна було б угамувати пристрасті, що розділяли так звані “земельні” і “безземельні” штати²⁹.

Території “безземельних штатів” ще під час їх утворення з різних причин були значно обмежені указами британських монархів. У цих нормативних актах обов’язково зазначалися кордони, за межі яких колонії не мали права розширюватися без дозволу господаря Британської імперії. Війна ж за незалежність стимулювала вимоги “безземельних” штатів, які купчилися на вузькій території між океаном та Алеганськими горами, про початок військової експансії на землі індіанців. У разі вдалої війни проти племен аборигенів захоплені території можна було б оголосити власністю Континентального конгресу і надати йому право на врегулювання суперечок між штатами щодо землевпорядкування. Зрозуміло, що вимоги маленьких штатів Нью-Джерсі, Меріленда та Род-Айленда відносно реалізації такого плану створення державного земельного фонду США було схвалено більшістю конгресменів. У результаті територіальна експансія американських штатів відбувалася разом з війною за незалежність від Англії, хоча одночасне здійснення обох проектів потребувало величезних коштів, яких у революціонерів не було.

Слід зазначити, що земельна політика Континентального конгресу опору відповідала основним положенням плану Т. Джефферсона, який ще 1774 р. заявив, що створення нових штатів має здійснюватися на територіях, введених англійською короною до складу індіанської резервації. За планом майбутнього президента США, північному департаменту Комітету континентального конгресу з індіанських справ належало докласти зусиль для захоплення земель племен ірокезів та алгонкінів і створення там американських поселень згідно з так званим “англійським зразком землевпорядкування”. Це означало, що на захопленій індіанській землі відводилася ділянка для громади, а потім її розбивали на сімейні наділи, крім частини землі, що передавалася на потреби церков, шкіл і священиків³⁰.

Урешті-решт, захоплення земель аборигенів Америки заклало основи для швидкого розвитку економіки незалежних США, у тому числі фінансового, оскільки земля завжди мала грошовий еквівалент, установлений ринком. При цьому “батьки-

²⁹ Демиховский М. В. Государственные земли в истории США (1780–1862). Диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук. Специальность 07.00.03. – Баку : БВВМУ, 1968. – С. 30–34.

³⁰ Калашиников В. М. Становление политики США в отношении индейцев (1776–1814 гг.) // Новая и новейшая история. – Саратов : СГУ, 1983. – Вып. 7. – С. 71–86 ; *его же*. Деятельность Комитета по делам индейцев Континентального конгресса США // Политические и государственные структуры стран Западной Европы и Америки в новое и новейшее время. – Днепропетровск : ДГУ, 1992. – С. 65–76.

засновники” США, передусім Гамільтон, певним чином дотримувалися політики протекціонізму, оскільки мали відстоювати інтереси відносно слабкої у фінансовому плані американської буржуазії³¹. Вона потребувала захисту з боку молоді держави від іноземної конкуренції. Тому під час війни за незалежність швидко виникали підстави для правового регулювання соціально-економічних проблем підприємців США, у тому числі регулювання законодавчими актами фінансової системи незалежної держави, яка мусила покінчити з імперською спадщиною. Щоправда, ідеї Гамільтона про державне регулювання фінансів і комерційного обороту в основному були підтримані буржуазією Нової Англії, яка сподівалася за допомогою протекціонізму розвинути широку торгівлю з іноземними державами.

Цікаво, що поряд з теоретичним розв’язанням фінансових питань батьки-засновники США здійснили дві грандіозні операції, результатом яких стало зміцнення фінансової сторони боротьби за незалежність. У даному разі йдеться про конфіскацію маєтності лоялістів, тобто противників американської незалежності, й отримання великих коштів у вигляді позик від іноземних урядів і приватних осіб.

Відомо, що населення бунтівної Америки було неоднорідним не лише за соціальним станом, але й за політичними уподобаннями, які в більшості випадків були пов’язані з суто економічними інтересами людей. З початком війни серед колоністів відбувся розкол на прихильників незалежності (“патріоти”, “американці”) та їх супротивників (“роялісти”, “прибічники Короля”). Погляди лоялістів відображали їхні міцні економічні зв’язки з метрополією. Найчастіше лоялістами ставали великі торговці з портів Нью-Йорк, Бостон і Чарльстон, які під “дахом” британських колоніальних чиновників і навіть самого уряду метрополії займалися первісним нагромадженням капіталу на базі піратства, работоргівлі, контрабанди й каперства. Їм протистояли фермери, ковалі, дрібні торговці та землероби, котрі відповіли на заклики лідерів революційного руху до боротьби за свободу, яку гарантувала лише перемога у війні за незалежність.

З початком революції лоялісти стали жертвами насильства, й тому вони мали втікати з колоній до метрополії та британських володінь на теренах сучасної Канади. Загальна кількість цих людей становила за різними оцінками майже вісімдесят тисяч осіб. Їхні маєтності було захоплено лідерами американських патріотів. З метою створення правової основи для покарання супротивників революції вже напередодні укладення Паризької мирної угоди 1783 р., яка гарантувала політичну незалежність Америки, законодавчі збори всіх штатів проголосували за закони про конфіскацію рухомої і нерухомої власності лоялістів. Цю власність було, говорячи сучасною мовою, націоналізовано, а потім і приватизовано елітою незалежних США. Відповідні закони були прийняті асамблеями Південної Кароліни 10, 23 вересня і 17 жовтня 1783 р.; Джорджії – 15, 29 липня і 11 жовтня 1783 р.; Північної Кароліни – 17 травня і 28 липня 1783 р.; Віргінії – 1 серпня 1783 р.; Меріленду – 1 червня, 3 липня, 14 серпня і 24 грудня 1783 р.; Пенсільванії – 9 і 16 грудня 1783 р.; Нью-Йорка – 20 липня, 25 серпня, 18 вересня, 8 і 16 листопада 1783 р.; Массачусетса – 24 березня 1783 р.; Нью-Гемпшира – 19 вересня 1783 р.; Делавера – 22 жовтня 1783 р.; Род-Айленда – 15 вересня 1783 р.; Коннектикута – 22 липня 1783 р. і Нью-Джерсі – 22 лютого 1782 р.³²

Щодо подальшої долі власності супротивників революції, захопленої політичними лідерами війни за незалежність, можна зазначити, що навіть онуки лоялістів не повернули собі хоча б частину приватної власності дідів. Нашадки лоялістів неодноразо-

³¹ The Papers of Alexander Hamilton. – Vol. 3. – P. 76–78, 99, 100 ; vol. 4. – P. 336.

³² American Philosophical Society, Library. Loyalist American Merchants. Petitions to the Lord Commissioners of His Majesty Treasury.

во зверталися з відповідними ввідикаційними позовами про повернення їм незаконно конфіскованої сімейної власності до Верховного суду США, але завжди отримували від жерців американського правосуддя негативні відповіді.

Іншим засобом вирішення фінансової скрути революційних лідерів Америки можна вважати гроші, отримані під відповідні відсотки від урядів і приватних осіб іноземних держав. Кошти, отримані ними від французького уряду, становили шість мільйонів срібних доларів. Приватні особи Франції, котрі інвестували американську революцію, надали Континентальному конгресу більше двох мільйонів срібних доларів. Великі кошти в американську революцію вклали також уряди і приватні особи Іспанії та Голландії. Проте після того, як Америка стала незалежною державою, її уряд зробив усе, щоб позичені гроші так і не повернулися з відсотками до позикодавців. На цьому “погорів” навіть великий французький драматург Бомарше, який разом з багатьма компаньйонами вклав у справу американської незалежності майже 400 тис. срібних доларів. Маловідомо, що Бомарше очолював розвідувальну службу французького короля і займався постачанням зброї американським революціонерам. Тому він сподівався, що таку поважну особу, яка була представником союзної американським революціонерам Франції, американці не опсуюають. Та надії Бомарше не справдилися. Своїх грошей він так і не повернув.

Під час війни витрати Континентального конгресу становили майже 300 млн дол.³³ Однією з причин великих витрат стало казнокрадство чиновників та інтендантів континентальної армії, яке не засуджувалося ані судами, ані громадською думкою. Через те протизаконні операції з державними коштами, потрібними для спорядження армії та флоту США, й нині за звичаями, народженими на зорі американської державності, вважаються незначними виразками американської демократії. Втім, американська історія зафіксувала дату першого військового виступу проти казнокрадів – 17 червня 1783 р. Його учасниками були солдати і сержанти 3-го Пенсільванського піхотного полку. Вони оточили центральний будинок Філадельфії, Конвеншн-гол, де розміщувався тоді Конгрес США. Разом з гарнізоном Філадельфії, заколотники вимагали виплати затриманої платні. Міліція Пенсільванії відмовилася розганяти бунтівників, оскільки ополченці самі були у скрутному становищі, не отримуючи грошей за службу. Але наприкінці того ж дня військові та ополченці, переконавшись, що від конгресменів нічого не доб’ється, розійшлися по казармах. Затриману платню вони так і не отримали³⁴.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Як бачимо, первісна фінансова історія США була напрочуд звивиста. Даючи оцінку фінансовій політиці конгресу, слід наголосити на її суперечливому характері, обумовленому впливом на “батьків-засновників” Америки різних соціальних верств американського суспільства. Під тиском радикального крила революції конгрес здійснив низку заходів, таких, як фіксування цін, боротьба зі спекулянтами, які об’єктивно відповідали інтересам низів американської революції. Водночас комплекс кроків, пов’язаних із розробкою та проведенням фінансової політики молодій північноамериканській республіці, свідчив про те, що вона відповідала загальним інтересам блоку плантаторів, власників мануфактурних підприємств та акціонерів торгових корпорацій тодішніх США. І така рівновага інтересів носіїв буржуазної цивілізації, які контролюють основні грошові кошти американської держави, характерна для США й у наш час.

³³ Крючкова О. В. Финансовая деятельность континентального конгресса... – С. 54–56.

³⁴ Бушков А. Неизвестная война. Тайная история США [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.royallib.com/read/bushkov_aleksandr/neizvestnaya_voyna_taynaya_istoriya_ssha.html# 225280